

Unions Estables de Parella

Regulació processal i ús del domicili

Dolors Viñas Mestre

Magistrada de la Sec. 18a. de l'Audiència Provincial de Barcelona

409

Abstract

De la problemàtica global que planteja l'actual regulació de la ruptura de les unions estables de parella, aquest article destaca la que es refereix a la determinació del procediment que s'ha de seguir per a la regulació de la ruptura i l'adopció de les mesures que en deriven, com també les solucions que s'han donat en relació amb la mesura d'atribució de l'ús del domicili familiar, no regulada en la legislació vigent malgrat la transcendència econòmica que té en la societat actual.

Sumari

- 1. Regulació processal de la ruptura d'unions de fet**
 - 1.1. Introducció**
 - 1.2. Ubicació sistemàtica**
 - 1.3. Procediments contenciosos**
 - a. Mesures relatives a fills menors**
 - b. Mesures relatives als fills majors d'edat**
 - c. Altres accions o pretensions entre els convivents**
 - 1.4. Procediments de mutu acord**
 - a. Procediment per homologar un conveni que conté acords sobre fills menors d'edat**
 - b. Procediment para homologar el conveni que conté acords sobre els convivents**
 - c. Procediment per homologar convenis que contenen acords relatius als fills majors i menors y acords relatius als convivents**
- 2. Domicili. Ús del domicili familiar després de la ruptura de la unió estable de parella**
 - 2.1. Introducció**
 - 2.2. Si hi ha descendència**
 - 2.3. Si no hi ha descendència**
- 3. Taula de sentències citades**
- 4. Bibliografia**

1. Regulació processal de la ruptura d'unions de fet

1.1. Introducció

El Projecte de Llei del Codi Civil de Catalunya, Llibre II, recull en la seva Exposició de Motius, la necessitat d'unificar el tractament que fins ara s'ha donat, en l'ordenament català, a les unions estables de parella, incorporant en el Codi, la regulació pròpia de les mateixes amb les modificacions que es creuen necessàries. Entre aquestes modificacions cal destacar la referència expressa que es fa en l'articulat al procediment. L'article 234-7 remet la tramitació de les incidències judicials relatives a la ruptura de la convivència de la unió estable de parella a les normes de la Llei d'Enjudiciament Civil en matèria de procediment matrimonial. La raó per la qual es proposa introduir en una llei substantiva una remissió al procediment, obeeix al tractament processal esbiaixat que la Llei d'Enjudiciament Civil 1/2000, de 7 de Gener (BOE núm. 7, de 8.1.2000) (en endavant, LEC) ha atorgat a les diferents pretensions que es poden exercitar com a conseqüència de la ruptura d'una unió de fet.

La majoria dels estudis doctrinals sobre la regulació processal de la ruptura de les unions de fet, coincideixen en l'evidència d'una falta de voluntat política per donar una resposta adequada a la ruptura o crisi d'aquestes parelles. La manca de voluntat del nostre legislador es va fer especialment patent durant la tramitació parlamentària de la LEC. Ni en l'Avantprojecte de Llei, ni en el Projecte es feia cap referència a aquestes unions.

Així, s'ha assenyalat que per al legislador aquestes unions han quedat com un model de convivència totalment ajurídic, i ha optat al final per incloure una regulació parcial i incompleta, el que condueix a les parelles de fet en situació de crisi familiar a un vertader pelegrinatge judicial i, d'altra banda, obliga els Tribunals a trobar la cobertura processal adequada per dirimir les diferents qüestions substantives que es poden plantejar davant la citada crisi i que no tenen una normativa pròpia (ANDRÉS, 2003, p. 223); que la LEC de 2000 gira l'esquena a aquesta realitat social i jurídica acostant a aquestes unions estables de parella i els seus descendents a una situació de vertadera discriminació legal. I això, incomprendiblement, quan l'Exposició de Motius de la Llei reconeix la necessitat de protecció jurisdiccional de nous àmbits de caràcter general, que no es dugui a terme d'esquena a la realitat, ben sovint més complexa que abans, i es proveeixin noves vies per tractar adequadament aquesta complexitat (VILALTA, MENDEZ, 2001, p.10).

El procés ha de ser un instrument que permeti als ciutadans obtenir la tutela judicial dels seus drets i en Dret de Família, de forma especial, per la pròpia naturalesa dels interessos que se susciten, ha de contenir mecanismes que facilitin la pacificació del conflicte familiar i promoguin solucions més satisfactòries per als membres integrants de la família. La regulació processal de les unions de fet, o millor dit, l'absència d'una regulació clara i adequada, propicia tot el contrari, mentre porta els ciutadans que no han contret matrimoni, a instar diversos

procediments per satisfer les seves pretensions, la qual cosa fomenta que s'incrementi la litigiositat, el cost econòmic del procés i, per tant, el seu cost emocional; inconvenients que incidiran de forma negativa en la qualitat de les resolucions judicials i, en definitiva, en l'administració de justícia. Esdevé incompreensible que aquesta sigui la voluntat del legislador.

1.2. Ubicació sistemàtica

Els procediments especials, entre els quals es troben els de família, estan regulats en el Llibre IV de la LEC. La manca de voluntat del legislador de regular de forma adequada la ruptura de les unions de fet també es fa patent en el títol que comprèn tota la regulació. Tant en el Títol I, com en el Capítol IV es parla "dels processos matrimonials i de menors", la qual cosa exclou de forma expressa la regulació de les crisis de les unions de fet sense fills. Si la relació no és matrimonial i no hi ha descendència, les pretensions que es puguin derivar de la ruptura no es poden ventilar pel procés especial regulat en els art. 770 i següents de la LEC.

Encara que ens trobem en un dels supòsits que recull el títol o epígraf d'aquest procediment especial, és a dir, unió de fet amb fills menors, la redacció dels preceptes de la LEC esdevé tan confosa, que una interpretació literal podria donar lloc a resultats absurds, com després es veurà.

1.3. Procediments contenciosos

a) Mesures relatives a fills menors

Els articles aplicables són el 748 de la LEC, que determina l'àmbit d'aplicació dels processos especials de matrimoni i menors, i l'article 770.6è, que conté una norma de remissió al procediment matrimonial. Ambdós preceptes es refereixen als processos "que versin exclusivament sobre guarda i custòdia de fills menors o sobre aliments reclamats per un progenitor contra l'altre en nom dels fills menors". El segon dels preceptes esmentats disposa que en aquests supòsits, "per a l'adopció de les mesures cautelars que siguin adequades als mencionats processos se seguiran els tràmits establerts en aquesta Llei per a l'adopció de mesures prèvies, simultànies o definitives en els processos de nul·litat, separació o divorci".

Després de cinc anys de vigència de la LEC, resulta indubtable que el terme "exclusivament" i la conjunció "o", no poden ser objecte d'una interpretació literal que donaria lloc a un resultat absurd i contrari no només a alguns principis de Dret processal, sinó també als drets fonamentals dels menors.

Una interpretació literal i restrictiva del terme "exclusivament" conduiria a excloure del procés especial de família aquelles pretensions relatives a les relacions interpersonals entre els menors i el progenitor no custodi i relatius a l'ús del domicili, ja que els preceptes mencionats es

refereixen exclusivament a la guarda i custòdia dels fills menors, el que impediria l'acumulació de totes les pretensions en un mateix procés i, fins i tot, l'acumulació amb la pretensió d'aliments, en utilitzar-se la conjunció "o". L'anterior equivaldria a la tramitació de dos processos diferents, un per ventilar les mesures relatives a la guarda i custòdia i els aliments dels fills menors (judici verbal especial), i un altre per ventilar les mesures relatives a règim de visites i ús de domicili (procediment ordinari, art. 249.2 LEC). El resultat final a què aboca aquesta interpretació és contrari al dret a la tutela judicial efectiva i suposa l'establiment d'un sistema processal diferent per als fills matrimonials i no matrimonials en perjudici clar d'aquests darrers.

L'opinió majoritària i que s'ha imposat en la pràctica és la que parteix d'un concepte ampli de guarda i custòdia, que integra no només les mesures relatives a la guarda o convivència ordinària amb un dels progenitors, sinó tot allò que es refereix a la regulació de la relació, visites o permanències amb l'altre progenitor. En definitiva, es tracta de regular el règim de guarda o de convivència dels menors amb cadascun dels progenitors en cas de ruptura de la parella i aquesta regulació no serà completa si només es contempla la guarda i custòdia respecte del pare o mare, i no es regula la relació o convivència amb l'altre progenitor. La dinàmica de les relacions familiars o funcionament de les famílies en els últims anys ha fet variar i evolucionar els criteris judicials en aquesta matèria, de manera que cada cop són més freqüents els règims de comunicació amplis amb el progenitor no custodi, fins a arribar a sistemes de custòdia compartida, malgrat que de vegades no s'utilitzi expressament aquest terme. És evident, per tant, que les mesures relatives a la guarda i custòdia i el règim de comunicació o visites són dos aspectes complementaris que integren un mateix concepte.

Pel que fa a la mesura relativa a l'ús del domicili familiar, n'hi ha prou amb acudir al concepte legal d'aliments de l'art. 259 del Codi de família, Llei 9/1998, de 15 de Juliol, (DOGC núm. 2687, de 23.7.1998, en endavant, CdF) per incloure-hi la pretensió del dret d'ús sobre l'habitatge familiar.

Fins i tot es considera possible ampliar l'objecte del procés especial a pretensions com la privació de la potestat del pare i de la mare, encara que l'art. 136 del CdF limiti aquesta possibilitat als processos matrimonials.

La majoria dels autors s'han inclinat per una interpretació àmplia i lògica d'uns preceptes que resulten molt confusos, fruit d'una voluntat clara per part del legislador de no donar una resposta adequada a les crisis de les unions de fet. (CASO, 2004, p.270; ANDRES, 2003, p.227; PEREZ MARTIN, 2001; BAYO, 2000, p.663; LOPEZ-MUÑIZ, 2001; PEREZ UREÑA, 2001, p.25)

Aquesta tesi ha estat recollida, com a Conclusió 1a, en les Conclusions del curs impartit per a la formació contínua de Jutges i Magistrats a Andalusia, celebrat a Jaén el 2003. Criteris per a l'aplicació de la LEC en matèria de Família (EDJ 2003/120214) on s'assenyala que "per a

L'adopció de mesures provisionals, prèvies o coetànies, i definitives relatives a un fill menor no matrimonial s'apliquen els mateixos procediments que per a l'adopció d'aquestes mesures quan afectin un fill matrimonial, és a dir, art. 770 de la LEC per a les mesures definitives contencioses, art. 777 de la LEC per a les consensuals, art. 771 de la LEC per a les mesures prèvies i provisionals i 775 de la LEC per a la modificació de mesures. Dins les mesures a adoptar han d'estar, si escau, totes les relatives al règim de guarda i custòdia, incloent règim de visites, el dret d'aliments, que comprèn tot allò indispensable per a la sustentació, habitació (amb possibilitat d'atribució temporal, al menor, de l'ús de l'habitatge propietat del progenitor no custodi), vestit, assistència mèdica, educació i instrucció de l'alimentista”.

És també la tesi que mantenen els nostres Tribunals amb diverses matisacions. A favor d'una interpretació àmplia, cal citar la SAP Girona, Civil, Sec. 1ª, 14.12.2004 (EDJ 221250; MP: Fernando Ferrero Hidalgo) que assenyala que “Les pretensions que SRA va exercitar en la seva demanda tenen empara en l'article 748, 4ª de la Llei d'Enjudiciament Civil que estableix que les disposicions del Títol I del Llibre IV s'aplicaran als processos que versin exclusivament sobre guarda i custòdia de fills menors o sobre aliments reclamats per un progenitor contra l'altre en nom dels fills menors, reiterat en els articles 769, 3 i 770, 6ª. El primer problema que se'ns planteja en relació amb aquest precepte és el seu àmbit d'aplicació. Una lectura literal, i a la vista de l'ocupació de l'adverbi “exclusivament”, permetria una interpretació restrictiva en el sentit que només es podria regular a través d'aquest procediment allò relatiu a la guarda i custòdia dels fills menors d'edat o a la reclamació alimentària, quedant fora totes les matèries relatives, per exemple, al règim de visites i a l'atribució de l'ús del domicili a favor dels fills menors. No obstant això, aquesta interpretació resulta incompatible amb el principi d'igualtat que ha de regir en tot allò referit als fills menors, sense que pugui existir cap tracte discriminatori pel fet de ser fill matrimonial o extramatrimonial. En base a aquest principi i com a qüestió d'interès públic, s'haurà de regular, necessàriament, tot allò referit a la custòdia, les visites i els aliments que integren el concepte general de potestat en la descripció donada per l'article 143 del Codi de Família, que estableix el deure dels pares de tenir cura dels fills, tenir-los en la seva companyia, i alimentar-los en el sentit més ampli d'educació i de formació integral. Per tant, a través d'aquest procediment s'hauran de regular les mesures relatives a la guarda i custòdia, règim de visites, i aliments en sentit més ampli, la qual cosa implica que també s'haurà de regular l'ús del domicili i l'aixovar familiar, perquè dins el concepte d'aliments s'ha d'incloure l'habitació; això al seu torn suposa que totes les obligacions dels progenitors relacionades amb l'ús del domicili i l'aixovar familiar també s'han de regular a través d'aquest procediment”; la SAP Albacete, Civil, Sec. 1a, 1.9.2005 (Id. Cendoj 02003370012005100429; MP: Manuel Mateos Rodríguez) i la SAP Madrid, Civil, Sec. 22, 11.7.2003 (Ar. 191598; MP: Eduardo Hijas Fernández) i la SAP Castelló, Civil, Sec. 2a de 24.4.2003 (Id Cendoj 12040370022003100301; MP: Eloisa Gómez Santana), que inclou dins l'àmbit d'aplicació del judici especial de família la mesura relativa a l'ús del domicili, però exclou de l'objecte del procés la mesura relativa a la contribució del pagament d'hipoteca, mentre que la SAP Girona, Civil, Sec. 2a, de 9.1.2004 (Id. Cendoj 17079370022004100013; MP:

José Isidro Rey Huidobro) per raons d'economia processal, de coherència integradora i de resposta a la tutela judicial, inclou la distribució de les càrregues de l'habitatge comú.

b) Mesures relatives als fills majors d'edat

La problemàtica que es plantejava en aquesta matèria s'ha resolt per la pràctica judicial en el sentit d'acceptar, amb caràcter general, que les pretensions relatives als fills majors d'edat es ventilin en el procediment especial de família de l'art. 770 de la LEC. El plantejament inicial és el mateix. Una interpretació literal dels articles 748, 770.6 i 250.8 de la LEC conduiria a resultats absurds, antieconòmics i contraris al principi d'igualtat consagrat en la nostra Constitució, perquè obligaria els membres d'una unió estable de parella a tramitar diversos procediments en el supòsit de ventilar-se diverses pretensions. Així, el judici especial de família per ventilar les pretensions relatives als fills menors d'edat; el judici verbal per reclamar els aliments dels fills majors d'edat i el judici ordinari per ventilar altres pretensions entre convivents, amb les consegüents dificultats per connectar i connexionar els objectes d'aquests processos. S'apunten diversos arguments en contra d'aquesta interpretació, en un intent de facilitar solucions lògiques i d'evident equitat, allí on la llei ve a imposar un sistema processal il·lògic, antieconòmic i contrari als principis constitucionals, però sense perdre de vista que aquesta tasca integradora es pot qualificar d'interpretació *contra legem*.

La sentència del TS, Civil, de 30.12.2000 (Ar. 10385; MP: Alfonso Villagómez Rodil) ha estat determinant en aquesta matèria. En ella s'assenyala que "en atenció a l'article 93.2 no esdevé necessari acudir a un altre procés declaratiu, en el que s'equivoca la sentència recorreguda, ja que el precepte esmentat es pot aplicar als fills nascuts d'unions de fet, en compliment del mandat de l'art. 39.3 de la Constitució, en relació al 108 del Codi Civil. El deure dels pares d'alimentar-los no s'exclou per les relacions més o menys deteriorades o en situació de ruptura que puguin mantenir entre ells". En aquesta sentència es fa referència a la dictada pel mateix tribunal de 24 d'abril de 2000 (EDJ 5839; MP: Pedro González Poveda), que reconeix legitimació als pares per reclamar la pensió d'aliments d'un fill major d'edat en un procés matrimonial i fa extensiu l'esmentat plantejament als supòsits d'unions de fet. La sentència del TS, Civil, de 27 de març de 2001 (Id Cendoj 28079110002000100584; MP: Alfonso Villagómez Rodil) recull la mateixa doctrina dient que "la mateixa sort desestimatòria ha de patir el motiu quart que denuncia la infracció de l'art. 359 de la mencionada Llei per haver incorregut la sentència impugnada, suposadament, en incongruència, quan la realitat és que la demanda incloïa la petició d'aliments per al fill, i, com assenyala el Ministeri Fiscal en el seu dictamen, encara que aquest hagi adquirit la majoria d'edat viu amb la seva mare i no té ingressos propis, per la qual cosa cal atènyer-se al que disposa l'art. 93.3 del Codi Civil".

El principi d'igualtat dels fills matrimonials i no matrimonials exigeix, segons les dues sentències relacionades del TS, que les pretensions relatives als fills, majors i menors d'edat, es

ventilin en un mateix procediment i, atesa l'especialitat dels procediments de família, resulta obvi que s'han de substanciar en un procediment d'aquest tipus.

D'altra banda i en un altre ordre d'idees, si acudim a les normes processals que regulen l'acumulació d'accions, podríem arribar a la mateixa solució. L'art. 73 de la LEC admet l'acumulació quan concorren tres supòsits o requisits. En aquesta exposició s'ha d'invertir l'ordre d'aquests supòsits per raons de sistemàtica en el plantejament. Així, el tercer dels requisits "que la llei no prohibeixi l'acumulació en els casos en què s'exercitin determinades accions en raó de la seva matèria o per raó del tipus de judici que s'hagi de seguir" no planteja cap problema fins que no hi ha aquesta prohibició. El segon dels requisits o pressupòsits, consistent en "que les accions acumulades, per raó de la seva matèria, no s'hagin de ventilar en judicis de diferent tipus", es podria salvar amb el següent plantejament: el procediment per ventilar les pretensions relatives als fills menors és el de l'art. 770 LEC que es remet als tràmits del judici verbal amb les especialitats que es recullen en el propi precepte; les especialitats indicades consisteixen en introduir un tràmit escrit de contestació i en possibilitar un termini probatori de trenta dies, a més de contenir una regulació específica de la reconvecció; es podria afirmar que ens trobem davant un judici verbal al qual s'han addicionat alguns tràmits més per l'especialitat de la matèria, i entendre que no hi ha cap inconvenient per acumular a aquest procediment una acció que s'havia de ventilar per un judici verbal (reclamació d'aliments de fills majors), mentre estem davant de dos procediments verbals, un ordinari i l'altre especial o amb especialitats, que doten al procés de majors garanties. Aquest criteri es reforçaria per l'evident connexió que existeix entre les accions que es ventilen en aquests procediments, el que impediria en molts casos adoptar decisions adequades, com passa en els supòsits en què la unió de fet té fills majors i menors d'edat, en què s'imposa una valoració conjunta de la capacitat econòmica dels progenitors i les necessitats alimentàries de tots els fills. En resum, com s'ha assenyalat al començament, en la pràctica judicial s'ha admès l'acumulació objectiva d'aquestes pretensions. El primer dels requisits, analitzat aquí en últim lloc, és que el tribunal tingui jurisdicció i competència per raó de la matèria o per raó de la quantia per conèixer de les accions acumulades. Aquest pressupòsit no planteja tampoc cap problema, només el podria plantejar en aquelles poblacions en què els Jutjats de Família no tinguin atribuïda la competència per conèixer de les reclamacions d'aliments dels fills majors d'edat, qüestió que pot, deu i de fet s'ha solucionat mitjançant una modificació de les normes de repartiment.

c) Altres accions o pretensions entre els convivents

En aquestes pretensions és on la disparitat o diversitat de procediments és inevitable i insalvable. Les pretensions diferents de les contemplades fins ara no es poden substanciar pel procediment especial de família de l'art. 770 de la LEC. Queden expressament excloses i no hi ha cap manera d'integrar-les.

Entre les pretensions que es poden exercitar, cal assenyalar la de l'ús del domicili, en absència de fills (menors i majors), perquè si hi ha descendència, ja s'ha indicat que el procediment que s'ha de seguir és l'especial de família de l'art. 770 LEC. Si pot prosperar o no l'esmentada pretensió, serà objecte d'examen en apartat posterior dedicat exclusivament a aquest extrem per la seva transcendència. Pel que fa al procediment, entenc que s'ha de tramitar pel judici ordinari, com una demanda "l'interès econòmic de la qual resulti impossible de calcular ni tan sols de forma relativa" (art. 249.2 LEC).

Les altres pretensions són les de contingut econòmic reconegudes a les Lleis Autonòmiques. La Llei d'Unions Estables de Parella 10/1998, de 15 de juliol (DOGC núm. 2687, de 23.7.1998) (en endavant, LUEP) reconeix als convivents dos drets de contingut econòmic:

- La compensació econòmica per desequilibri patrimonial regulada en l'art. 13, que es ventilarà pel judici corresponent a la quantia: el judici ordinari si excedeix de 3.005 € (art. 249.2 LEC) o el judici verbal si no excedeixen d'aquesta quantitat (art. 250.2 LEC).
- La pensió periòdica alimentària regulada en l'art. 14. Si es considera que la naturalesa d'aquesta pensió és alimentària, l'acció s'haurà de ventilar pels tràmits del judici verbal (art. 250.8 LEC), mentre que si es considera que la naturalesa és diferent, malgrat la terminologia utilitzada, s'haurà d'estar a la quantia del procediment calculada segons les normes de l'art. 251.7 LEC ("una anualitat multiplicant per deu") per determinar el procediment que, per lògica, superarà la quantia de 3.000 €, la qual cosa en conduirà a la tramitació per les normes del judici ordinari.

La regulació processal de les unions de fet produeix, com s'ha vist, un autèntic mareig de tràmits, que obstaculitza de forma totalment injustificada l'accés d'aquestes persones a la justícia.

La pràctica judicial ha reduït a dos els procediments per ventilar les pretensions que exerciten els membres d'una unió de fet en el moment de la ruptura, el judici verbal especial de família per ventilar les pretensions relatives als fills menors i majors d'edat, en sentit ampli, i el judici ordinari per ventilar les pretensions de contingut econòmic entre convivents.

Tot i això, la sentència de l'AP Madrid, Civil, Sec. 22 d'11.7.2003 (JUR 191598; MP: Eduardo Hijas Fernández) admet la possibilitat d'acumular en un únic procediment les pretensions relatives als fills i les relatives a les conseqüències patrimonials i econòmiques dels membres de la parella. La sentència assenyala que "aquesta possibilitat, almenys en aquelles poblacions on no hi ha Jutjat de Família, que tenen la seva competència constreta a les qüestions dimanants dels Títols IV i VII del Llibre I del CC, s'hauria de reconduir, no als tràmits del judici verbal, perquè això implicaria la pèrdua de fases i per tant de garanties establertes en l'àmbit dels processos especials, sinó als del judici ordinari, d'acord amb el que preveu l'art.

249.2 en relació amb l'art. 251.7 i 252 de la mencionada Llei processal, almenys en aquells supòsits en què una de les prestacions interessades (pensió compensatòria) excedeix per si sola del límit quantitatiu establert en els propis preceptes". La possibilitat apuntada per l'AP de Madrid en aquesta sentència resoldria molts problemes, i l'inconvenient de la competència restringida dels Jutjats de Família es podria salvar a través de les normes de repartiment com passa als Jutjats de Família de Barcelona.

En les Conclusions de la I Trobada nacional de Jutges i Advocats de Família, celebrat a Barcelona, el Novembre de 2003 (EDO 2004/1449) es va recollir com a conclusió núm. 28 el següent: "s'acorda instar els poders públics perquè es regulin les parelles de fet a nivell de l'Estat. La competència objectiva dels Jutjats de Família s'haurà d'ampliar a les qüestions derivades de la ruptura d'aquestes unions, amb fills o sense, i els processos es tramitaran per les mateixes vies, provisionals i definitives, de les ruptures matrimonials".

1.4. Procediments de mutu acord

Si els membres d'una unió estable de parella arriben a un acord pel que fa a les conseqüències personals i patrimonials de la seva ruptura, la Llei Processal els aboca a una situació de total inseguretats jurídica, mentre permet diferents interpretacions, amb la qual cosa es poden derivar diferents solucions per aconseguir l'homologació judicial del conveni. La LEC no regula un procediment concret per homologar els acords de les unions de fet, a diferència del que fa amb les unions matrimonials. A partir d'aquesta absència de regulació, els autors i els tribunals apunten diverses solucions per tal de cobrir aquesta llacuna legal i les solucions, quan són diverses, obliguen els ciutadans a haver d'assegurar-se prèviament de quin pot ser el criteri seguit pels Jutjats del lloc en què hagin de presentar la demanda. Novament, es deixa als tribunals l'exercici d'una facultat o d'una funció que no els correspon, perquè quan s'intenta corregir o rectificar una deficiència legal, els límits entre el que constitueix la funció d'interpretar i aplicar la llei i la funció pròpiament legislativa, no són sempre clars, i els últims acaben assumint aquesta darrera funció, amb l'única finalitat d'emparar i satisfer els drets de les persones que hi acudeixen.

a) Procediment per homologar un conveni que conté acords sobre els fills menors d'edat

L'opinió majoritària sosté que el procediment és el mateix que el regulat per a les unions matrimonials, és a dir, el de l'art. 777 de la LEC, en virtut del que disposa l'art. 770.6 del mateix cos legal. I en aquest context, l'objecte del procés, i per tant l'objecte del conveni, s'ha d'estendre a les mesures relatives al règim de visites i a l'ús del domicili familiar, tal com s'ha interpretat quan el procediment és contenciós.

b) Procediment per homologar el conveni que conté acords sobre els convivents

Davant l'absència de regulació processal específica, les possibilitats són diverses.

- Acudir als tràmits de la Jurisdicció Voluntària, art. 1811 de la LEC de 1881, que no ha estat derogat per la LEC de 2000.
- Acudir a l'acte de conciliació regulat en els art. 460 i següents de la LEC de 1881, que també està vigent (PÉREZ MARTÍN, 2001).
- Obligar els convivents a iniciar un procediment contenciós, el que resulti aplicable d'acord amb les normes generals, que normalment serà l'ordinari, i obtenir l'aprovació per Interlocutòria a l'audiència prèvia.
- Entendre que resulta d'aplicació analògica l'art. 777 de la LEC. (RODRIGUEZ CHACON, 2000 I ; VILALTA NINUESCA-MENDEZ TOMAS, 2001, p. 10).

c) Procediment per homologar convenis que contenen acords relatius als fills majors i menors i acords relatius als convivents

Seguint l'exposició anterior, una aplicació excessivament formalista de les normes processals ens portaria a exigir a les unions de fet amb fills que presentessin dos convenis o acords, un que contindria les mesures relatives als fills (en sentit ampli, comprenent custòdia, règim de visites, aliments i ús del domicili) i un altre que contindria les mesures relatives a convivents. El primer conveni es presentaria i se substanciaria pels tràmits de l'art. 777 de la LEC, i el segon per algun dels procediments apuntats en l'epígraf anterior (LOPEZ MUÑIZ, 2001, p.377).

Tenint en compte que el conveni constitueix un tot indivisible, les clàusules del qual es troben interrelacionades, de manera que l'aprovació d'alguna d'elles ve condicionada per l'aprovació de les altres, la solució formalista a què porta l'absència de regulació processal és absurda, antieconòmica i contrària a la seguretat jurídica.

Cal inclinar-se per la via de permetre la tramitació de l'homologació del conveni en el seu conjunt pel procediment regulat en l'article 777 de la LEC. Aquest procediment és semblant al de jurisdicció voluntària i no s'aprecia cap inconvenient per fer-lo extensiu als acords entre convivents, sent la pràctica que se segueix en els Jutjats de Família de Barcelona.

Com a conclusió, cal assenyalar que la norma processal que inclou el Projecte de Llei del Codi Civil de Catalunya vindria a resoldre tots aquests problemes, unificant totes les pretensions de les unions estables de parella que s'exerciten com a conseqüència de la ruptura en un sol procediment, que és el mateix que se segueix per regular la ruptura de les unions

matrimonials. Fins i tot el fa extensiu a l'acció de divisió de la cosa comuna, tal com va fer l'art. 43 del CdF per als matrimonis, permetent als membres de la parella acumular totes les pretensions en un sol procediment. Cal advertir, però, que aquest darrer precepte hores d'ara ha estat objecte d'una qüestió d'inconstitucionalitat plantejada pel Jutjat de Primera Instància d'Arenys de Mar (Interlocutòria de 5 de maig de 2006), en considerar que conté una norma processal que no es justifica per cap especialitat. Posteriorment, l'article 552-11 Llei 5/2006, de 10 de maig, del llibre cinquè del Codi civil de Catalunya, relatiu als drets reals, confirma la possibilitat prevista a l'art. 43 CdF d'acumular la divisió de diversos béns com una sola divisió i, en l'àmbit processal, de fer-la en el procés matrimonial.

2. Domicili. Ús del domicili familiar després de la ruptura de la unió estable de parella

2.1. Introducció

La LUEP regula l'extinció de les unions estables de parella heterosexual en els arts. 12 i següents, i l'extinció de la parella homosexual en els arts. 30 i següents.

En cap d'aquests preceptes es contempla, com a efecte de la ruptura, el dret d'ús del domicili familiar. L'absència d'aquesta regulació obeeix a una voluntat expressa del legislador català de no dotar les unions de fet del mateix règim jurídic que el matrimoni. D'aquesta manera, si quan la ruptura és matrimonial, l'article 83 del CdF estableix els criteris d'atribució del dret d'ús, tant per al supòsit en què hi ha fills comuns com en el supòsit en què no els hi hagi, la LUEP no estableix cap criteri. La resposta que els autors i els tribunals han donat a les peticions d'atribució del dret d'ús de l'habitatge familiar varia en funció dels supòsits en què ens trobem.

2.2. Si hi ha descendència

Hi ha una opinió doctrinal a favor d'aplicar a les unions de fet la mateixa regulació sobre ús de domicili contemplada per a les unions matrimonials quan hi ha descendència (DEL OLMO, Febrer 2000, P. 155; PANTALEON PRIETO, 1998, P. 72; LOPEZ MUÑIZ, 2001).

Pel que fa als Tribunals, ha estat clara la tendència d'equiparar ambdues situacions i aplicar els criteris de l'art. 83 del CdF a les unions amb fills. Aquesta tendència ja es va iniciar en supòsits anteriors a l'entrada en vigor de la LUEP, com en la sentència de l'AP Barcelona, Civil, Secció 18, de 25.10.1999 (EDJ 39654; MP: Enrique Anglada Fors).

En supòsits en què ja resultava aplicable la LUEP s'ha afirmat pel mateix Tribunal que "tot i que la Llei d'Unions estables de parella de Catalunya, de 15 de juliol de 1998, no contempla l'atribució de l'ús de l'habitatge en els casos de cessació de la convivència "more uxorio", no és

menys cert que aquesta mesura es regula en el Codi de Família, d'ídèntica data - el qual és d'aplicació supletòria en matèria familiar -, i d'aquí que s'hagi, efectivament, d'atribuir l'ús del domicili familiar al pare, en haver-li estat confiada la guarda i custòdia del seu fill, amb fonament en què les unions de fet, com a convivència estable d'una parella, estan sent reconegudes constitucionalment, i així a l'article 39 de la CE es protegeix genèricament la família i s'estableix la igualtat dels fills, siguin o no matrimonials, davant la llei i, per tant, les normes substantives reguladores de les crisis matrimonials existint fills menors (arts. 76 i 83 del Codi de Família, i 92 a 96 del Codi Civil) són aplicables a les relacions paternofilials que es creïn en les parelles de fet, quan es produeix la ruptura de la convivència "more uxorio", i que "Els menors constitueixen l'interès preferent, amb independència que la seva filiació sigui matrimonial o extramatrimonial, perquè en cas contrari incorreríem en discriminació infractora de l'article 14 de la Constitució i per això l'article 96 del Codi Civil -avui, en aplicació de la normativa catalana, article 83 del Codi de Família -, pretenent assegurar als fills el seu dret d'habitació els atribueix l'ús de l'habitatge familiar i l'aixovar de la llar, amb independència de qui en sigui el titular, perquè l'adjudicació de l'ús de l'habitatge es realitza per la Llei, a manca d'acord de les parts, al progenitor-custodi en companyia del qual quedin els fills, aquest mateix raonament ha de valer tant en el cas que es tracti de fills haguts dins el matrimoni com dels nascuts en una unió de fet". La doctrina anteriorment exposada ha estat recollida en diverses sentències de la mateixa secció i ponent de data 3.4.2006; 9.11.2004; 31.7.2002 (JUR 271369) i 18.6.2001. El criteri de l'aplicació analògica de l'art. 83 del CdF a les unions de fet amb fills es manté així mateix en altres sentències del mateix Tribunal, com la sentència d'AP Barcelona, Civil, sec. 18, 18.10.2005 (Id. Cendoj 08019370182006100134: MP: Enrique Alavedra Farrando i sentència AP Barcelona, Civil, Sec. 18 de 21.2.2006 (Id. Cendoj 08019370182006100195; MP: Dolors Viñas Maestre). En aquesta última s'assenyala que "l'atribució de l'ús del domicili familiar s'acorda per aplicació analògica del que disposa l'art. 83 del Codi de Família, basant-se en la igualtat de tots els fills davant la llei, matrimonials i no matrimonials consagrat en l'article 39 de la Constitució, la plasmació del qual es concreta en preceptes com l'art. 108 del CC i, en el nostre Codi de Família, en l'art. 113, preceptes tots ells que impedeixen qualsevol mena de discriminació entre fills matrimonials i no matrimonials."

La secció 12 de l'AP Barcelona s'ha pronunciat en el mateix sentit en sentència de data 22.12.2004 (JUR 2005/33733: MP: Antonio López Carrasco Morales). La referida sentència assenyala que "El Tribunal Superior en sentència de 10 de març de 1998 omple la llacuna de l'ordenament general acudint als principis generals del Dret (art. 1.1 i 4 del CC), amb suport en principis constitucionals de dignitat de les persones, igualtat i protecció a la família (art. 10, 19 i 39 de la CE) juntament amb preceptes de dret positiu en els que, anàlogament, es protegeix el convivent, i en la subrogació en inquilinat (Llei 29/1994 de 24 de Novembre), aplicant per analogia l'article 96 CC, dictat per al matrimoni". En aquesta mateixa sentència, la Sala es remet a la mateixa doctrina recollida en les sentències de 16 de novembre de 1996 i 10 de març de 1998 del TS (Ar. 1272; MP: José Almagro Nosete) i a altres sentències d'Audiències

provincials com la de 29.4.1998 de Còrdova (Ar. 786; MP: José Gonzalo Trujillo Crehuet); 18.2.1999 de Salamanca i 25.10.1999 de Barcelona.

Cal observar, per tant, que sempre, abans i després de l'entrada en vigor de la LUEP, si la unió de fet té descendència, el criteri majoritari és el d'aplicar als fills, en allò referit a l'ús del domicili, la mateixa normativa que s'aplica a la unió matrimonial, sigui estatal o autonòmica. Tot i això hi ha algunes sentències en contra, però són aïllades o obeeixen a circumstàncies molt concretes que fan inviable l'aplicació analògica. En el primer cas tenim la sentència de l'AP Barcelona, Civil, Secció 12 de 12.7.2004 (Id. Cendoj 08019370122004100418; MP: Marcial Subiras Roca) que assenyala que "l'art. 748.4 només preveu per a aquest procediment, el que versí exclusivament sobre la guarda i custòdia de fills menors o sobre aliments reclamats per un progenitor contra l'altre en nom dels fills menors, sense fer cap al·lusió a l'atribució d'ús del domicili convivencial. L'única referència a la disposició de l'habitatge comú es conté en l'apartat primer de l'art. 11 de la Llei 10/1998 de 15 de Juliol, d'unions estables de parella, que disposa que el convivent titular de l'habitatge comú o dels mobles d'ús ordinari no pot dur a terme cap acte d'alienació, de càrrega o, en general, de disposició del seu dret que en comprometi l'ús sense el consentiment de l'altre o, si no n'hi ha, de l'autorització judicial. Conseqüència del que s'acaba d'exposar és que el dret d'ús de l'habitatge convivencial naixerà del propi títol de propietat compartida i procedirà suprimir i deixar sense efecte l'atribució d'ús de l'habitatge que es realitza per no tractar-se d'habitatge conjugal o matrimonial". En el segon cas, tenim la sentència de l'AP Girona de 6.9.2005 (EDJ 253677; MP: Fernando Lacaba Sánchez), que denega l'aplicació analògica de les normes reguladores del matrimoni a la convivència *more uxorio*, sent la raó principal la circumstància que la mare i el fill van marxar voluntàriament del domicili familiar i aquest va perdre la seva condició, argument aquest últim que s'està aplicant pels Tribunals en les ruptures matrimonials en què s'exigeix que el domicili segueixi tenint la condició de familiar.

Destacarem, finalment, la sentència TS, Civil, de 27.3.2001, que malgrat no atribuir el dret d'ús de l'habitatge perquè havia estat venut de forma fraudulenta pel pare, també es pronuncia a favor de la tesi majoritària.

Es pot afirmar, per tant, sense cap mena de dubtes, que en els processos que regulen la ruptura de les unions estables de parella amb descendència comuna, hi haurà d'haver un pronunciament sobre l'ús del domicili familiar si així se sol·licita. El Tribunal Suprem ha anat fins i tot més enllà en sentència de 7.7.2004 (Revista Derecho Familia, 29, Octubre, 2005; MP: Pedro González Poveda), admetent que el mencionat pronunciament es pot fer d'ofici en interès dels fills.

El Projecte de Llei del Codi Civil de Catalunya, recull de forma expressa aquest criteri en l'art. 234-10, tot establint que en defecte d'acord o aprovació, l'autoritat judicial pot atribuir l'ús de l'habitatge familiar al membre de la parella a qui correspongui la guarda dels fills, i si aquesta

és compartida, a qui en tingui més necessitat. Cal observar, pel que fa a la redacció, que és diferent de la del precepte que regula l'ús del domicili en les ruptures matrimonials, ja que és menys imperativa, si bé, el resultat, cas de prosperar una norma com la continguda en el projecte, hom preveu que serà el mateix.

Ara bé, cal tenir en compte l'evolució tant legislativa com jurisprudencial que està experimentant aquesta matèria, en tant que el domicili familiar té una transcendència econòmica substancial en la ruptura i molts cops es converteix en el centre del litigi entorn del qual giren les altres pretensions, molt especialment la relativa a la custòdia dels fills menors, ja que condiona la mesura de l'ús del domicili. Molts cops, la petició de custòdia dels fills menors té una finalitat estrictament econòmica, perquè va lligada a la d'atribució del domicili, que constitueix en la majoria dels casos el bé patrimonial més important i de vegades l'únic de la família. D'aquí la innovació introduïda pel CdF, en suprimir l'automatisme inevitable de l'atribució de l'ús al progenitor custodi de la legislació anterior, i la tendència legal i dels Tribunals de temporalitzar l'ús, de vegades, fins i tot quan hi ha fills, sempre que es garanteixi la necessitat d'habitatge com a component de la prestació alimentària. En aquest sentit, l'Exposició de Motius del Projecte de Llei del Codi Civil de Catalunya indica les novetats que s'inclouen en les regles sobre l'atribució de l'ús de l'habitatge familiar, en destacar la funció alimentària que compleix l'atribució de l'ús i eliminar l'automatisme de l'atribució, facultant el Jutge perquè pugui excloure l'atribució a qui li correspongui si té mitjans suficients per cobrir les seves necessitats i les dels fills, o si qui ha de cedir l'ús pot assumir i garantir suficientment el pagament d'aliments als fills en una quantitat que permeti cobrir la necessitat d'habitatge. Aquestes novetats a què fa referència l'Exposició de Motius es desenvolupen en els articles 233-13 per a les unions matrimonials i 234-10 per a les unions estables de parella, com ja s'ha assenyalat.

2.3. Si no hi ha descendència

La tesi que es manté de forma majoritària és la contrària. No es pot aplicar a les parelles de fet la mateixa regulació del matrimoni en aquesta matèria, llevat que existeixi un pacte entre convivents. Aquesta tesi, que ja resultava clara abans de l'entrada en vigor de la LUEP, sembla que es consolida amb la mencionada Llei ja que, com s'ha assenyalat al principi, va existir una voluntat clara del legislador de no regular aquesta matèria, però amb la finalitat que quedés exclosa. Es reitera aquest criteri en el Projecte.

Hi ha algun autor que analitza la qüestió des de la perspectiva dels drets fonamentals. (PEREDA, 2003, p. 318.) Aquest autor assenjala que "en defecte d'activitat legislativa de l'Estat o quan aquesta és insuficient, el jutge ha de vetllar per la protecció dels drets fonamentals. Ha de vetllar per la dignitat personal en situació de crisi". Entén que no és constitucional una llei autonòmica que no preveu mínimament l'atribució de l'ús de l'habitatge familiar per a la protecció del convivent en situació "indigna" per causa de la crisi familiar, i conclou que

procedeix atribuir l'ús al membre de la parella que vegi compromesa la seva dignitat i subsistència.

L'evolució de la doctrina dels Tribunals en aquesta matèria ha estat la següent:

El Tribunal Suprem ha partit de l'afirmació de no aplicació de les normes matrimonials i preceptes de la societat a guanys a les unions de fet (STS 18.2.1993; 20.10.1994 i 3.12.1994). Això no ha impedit que prosperin determinades reclamacions realitzades entre convivents després de la ruptura de la convivència en comú, com les que es fonamenten en un enriquiment injust (STS 11.12.1992), però la doctrina que es va consolidar va ser la de no aplicació analògica de les normes.

En referència a l'ús del domicili cal destacar la STS, Civil de 16.12.1996 (EDJ 8577; MP: José Almagro Nosete, i de 10.3.1998 (EDJ 1250). La primera d'elles exclou l'aplicació de les normes del matrimoni, però indica que això no significa que el Dret resti al marge dels drets i deures que sorgeixen sota aquestes situacions entre la parella, i acudeix als principis generals del dret, concretament al principi de protecció del convivent perjudicat per la situació de fet, principi que deriva del de dignitat de la persona (art. 10 de la Constitució), del principi d'igualtat (art. 14), del principi de protecció a la família (art. 39) i de normes de Dret Privat. En el mateix sentit es pronuncia la sentència de 10.3.1998, que acudeix al principi de protecció del convivent perjudicat. I el mateix argument sosté la sentència de 27.3.2001 (EDJ 5525; MP: José Almagro Nosete) a l'hora de reconèixer a un dels membres de la parella de fet una compensació econòmica.

A les Audiències Provincials s'ha denegat l'ús del domicili, en les ruptures de les unions de fet sense descendència, o no s'ha reconegut cap efecte jurídic a la seva ocupació per part del convivent. La SAP de Barcelona de 8.3.2005, Civil, Sec. 13 (EDJ 50814; MP: Bautista Cremades Morant), assenjala que la mera convivència com a parella de fet no atorga títol per ocupar l'habitatge; la SAP de Saragossa de 16.12.2003 (EDJ 212687 MP: Juan I. Medrano Sánchez) estima el desnonament; la SAP de Girona de 15.12.1999, Sec 2a. (Id. Cendoj: 17079370021999100458; MP: Jose Isidro Rey Huidobro) denega l'aplicació analògica dels preceptes reguladors de la ruptura matrimonial a les unions "more uxorio", i amb referència a l'ús del domicili indica que implica una contravenció del que disposa l'art. 400 CC per la qual cosa cap copropietari estarà obligat a romandre en comunitat; recentment s'ha dictat una Interlocutòria per la Sec. 18 de l'Audiència Provincial de Barcelona, de data 15.9.2006, que denega com a mesura cautelar l'atribució de l'ús del domicili al convivent d'una parella sense fills perquè manquen els requisits de la instrumentalitat i accessorietat de la mesura, en entendre que la mateixa no es pot adoptar en la sentència definitiva.

De forma aïllada es pot trobar alguna resolució que fa atribució temporal de l'habitatge familiar a un dels convivents. Així, la SAP de Madrid de 19.10.2004 (EDJ 20584; MP: Rosa M^a

Carrasco López) confirma l'atribució temporal de l'ús de l'habitatge, però considera suficient el temps concedit perquè no hi ha assimilació entre unió de fet i matrimoni; i la SAP de Barcelona, Sec. 12, de 21.7.2005; (Cendoj. 08019370122005100860; MP: Juan Miguel Jiménez de Parga) confirma l'atribució de l'ús de l'habitatge a favor d'un dels convivents fins que se'n procedeixi a la divisió, en tant que l'altre s'havia desplaçat a una altra localitat.

La conclusió només pot ser excloure, amb caràcter general, l'aplicació de les normes reguladores de la ruptura matrimonial a les unions estables de parella, la qual cosa implica en la matèria que es tracta, la impossibilitat d'atorgar el dret d'ús de l'habitatge familiar a un dels seus membres quan no hi ha descendència. Cabria l'assignació en casos molt extrems en què, de no fer-ho, es produís una vulneració de drets fonamentals.

El Projecte de Llei del Codi Civil de Catalunya preveu en l'art. 234-10, la possibilitat que els membres de la parella puguin acordar l'atribució de l'ús, però fora d'aquest pacte, no contempla que l'autoritat judicial pugui fer aquesta atribució, deixant clara novament, quina és la voluntat del legislador en aquest extrem.

3. Taula de sentències citades

Sentències del Tribunal Suprem

<i>Sala i data</i>	<i>Repertori</i>	<i>Ponent</i>
Civil, 16.12.1996	EDJ 1996/8577	José Almagro Nosete
Civil, 10.3.1998	Ar. RJ 1998/1272 (EDJ 1998/1250)	José Almagro Nosete
Civil, 24.4.2000	EDJ 2000/5839	Pedro González Poveda
Civil, 30.12.2000	Ar. RJ 2000/10385 EDJ 2000/44287	Alfonso Villagomez Rodil
Civil, 27.3.2001	Cendoj 28079110002000100584	Alfonso Villagomez Rodil
Civil, 27.3.2001	EDJ 2001/5525	José Almagro Nosete
Civil, 7.7.2004	Revista Derecho Familia, 29, Octubre, 2005	Pedro González Poveda

Sentències de les Audiències Provincials

<i>Ciutat, sala i data</i>	<i>Repertori</i>	<i>Ponent</i>
Córdoba, 29.4.1998	AC 1998/786	José Gonzalo Trujillo Crehuet
Barcelona, 18a, 25.10.1999	EDJ 1999/39654	Enrique Anglada Fors
Girona, 2a, 15.12.1999	Cendoj 17079370021999100458	José Isidro Rey Huidobro

Barcelona, 18a, 31.7.2002	JUR 2002/271369	Enrique Anglada Fors
Castellón, 2a, 24.4.2003	Cendoj 12040370022003100301	Eloisa Gómez Santana
Madrid, 22a, 11.7.2003	JUR 2003/191598	Eduardo Hijas Fernández
Zaragoza, 15a, 16.12.2003	EDJ 2003/212687	Juan I. Medrano Sánchez
Girona, 2a, 9.1.2004	Cendoj 17079370022004100013	José Isidro Rey Huidobro
Barcelona, 12a, 12.7.2004	Cendoj 08019370122004100418	Marcial Subirás Roca
Madrid, 21a, 19.10.2004	EDJ 2004/20584	Rosa M ^a Carrasco López
Girona, 1a, 14.12.2004	EDJ 2004/221250	Fernando Ferrero Hidalgo
Barcelona, 12a, 22.12.2004	JUR 2005/33733	Antonio López Carrasco
Barcelona, 13a, 8.3.2005	EDJ 2005/50814	Bautista Cremades Morant
Albacete, 1a, 1.9.2005	Cendoj.02003370012005100429	Manuel Mateos Rodríguez
Girona, 1a, 6.9.2005	EDJ 2005/253677	Fernando Lacaba Sánchez
Barcelona, 18a, 18.10.2005	Cendoj 08019370182006100134	Enric Alavedra Farrando
Barcelona, 12a, 21.7.2005	Cendoj 08019370122005100860	Juan Miguel Jiménez de Parga
Barcelona, 18a, 21.2.2006	Cendoj 08019370182006100195	Dolors Viñas Maestre

4. Bibliografía

Joaquín María ANDRÉS JOVEN (2003), "Heterogeneidad de Derechos, Acumulación de Acciones y procesos. Las Uniones Estables de pareja", *Cuadernos de Derecho judicial I*, CGPJ, Madrid.

Joaquín BAYO DELGADO (2000), *Comentarios a la nueva Ley de Enjuiciamiento Civil, Manuales de Formación Continua*, CGPJ, Madrid.

Mercedes CASO SEÑAL (2004), "Efectos de la ruptura de la Pareja de hecho en relación a los menores y en relación a la vivienda. Situación procesal de la extinción de las uniones paramatrimoniales. Parejas de hecho y ordenes de protección. Estudio comparado de la regulación autonómica de las parejas de hecho: soluciones armonizadoras", *Manuales de Formación Continuada*. 28 CGP, Madrid.

N. del OLMO GUARIDO (2000), "La atribución judicial de la vivienda familiar en los supuestos de ruptura de las uniones de hecho", *Revista de Derecho Privado*, Febrero, Madrid.

Miguel LÓPEZ MUÑIZ GOÑI (2001), *Las uniones paramatrimoniales ante los procesos de familia*, Colex 4^a Ed.

Josep M. MARTINELL (2001), *Formularios de la nueva Ley de Enjuiciamiento Civil*, Economist & Jurist, Barcelona.

Fernando PANTALEÓN PRIETO (1998), *Régimen jurídico de las uniones de hecho. Ponencia en las XI Jornadas Jurídicas de la Facultad de Dret i Economia de la Universitat de Lleida*.

Francisco Javier PEREDA GÁMEZ (2003), "Algunas notas sobre las controversias sobre la vivienda familiar en las uniones estables de pareja. Las uniones estables de pareja", *Cuadernos de Derecho Judicial I. CGPJ Madrid*.

Antonio Javier PÉREZ MARTÍN (2001), *Uniones de Hecho. Aspectos sustantivos y procesales., Ponencia ofrecida en las Jornadas de la Asociación de Abogados de Familia de España en Córdoba*.

— (2001), *Comentarios a la Nueva LEC*, Lex Nova.

Antonio Alberto PÉREZ UREÑA (2001), "Las Uniones de Hecho ante los nuevos procesos civiles", *Revista de Derecho de Familia n. 13. Octubre, Lex Nova*.

R. RODRÍGUEZ CHACON. "Los nuevos procedimientos matrimoniales. Algunas experiencias y observaciones tras un año en vigor de la LEC", *Boletín de Derecho de Familia EL DERECHO* núm. 9.

A.E. VILALTA NINUESCA y R.M. MENDEZ TOMAS (2001) *Acciones sobre pareja de hecho, Biblioteca básica de práctica procesal*, Bosch, Barcelona.